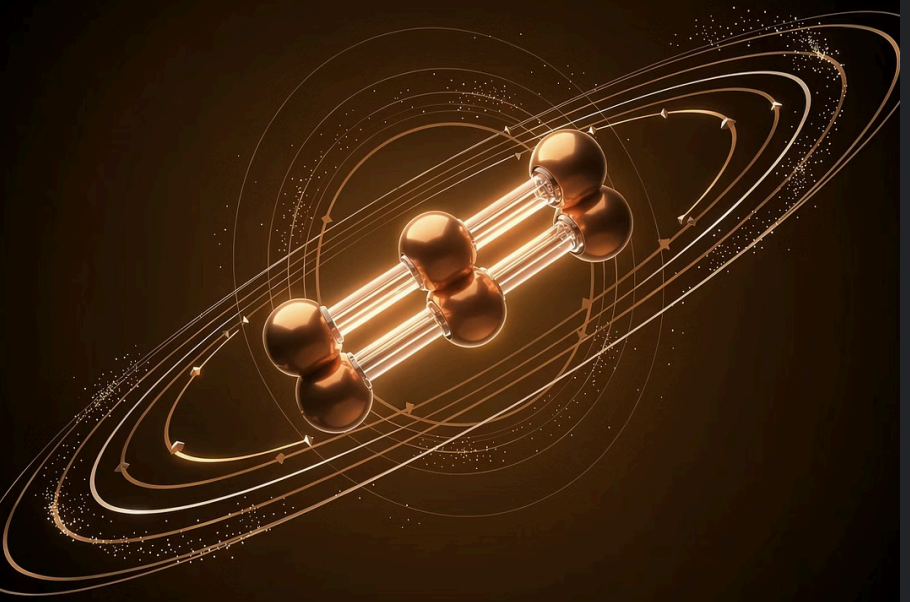

Alkinlere Katılma Tepkimeleri

Ders Sunumu

TERADİGMA

Alkin Nedir?

Karbon atomları arasında **üçlü bağ** (C≡C) bulunan organik moleküllerdir.

Enerji Deposu

Bu üçlü bağ, gerilmiş bir yay gibi yoğun enerji depolar

En Basit Alkin

Asetilen (C_2H_2) — dümdüz, çubuk gibi bir molekül

Bağ Enerjisi

Üçlü bağın toplam enerjisi yaklaşık 837 kJ/mol; tekli ve ikili bağlardan çok daha yüksek

🤔 **Neden düşünelim?** Karbon atomları arasındaki bu bağın enerjisi biraz daha zayıf veya biraz daha güçlü olsaydı ne olurdu?

sp Hibritleşmesi: Alkinin İç Mimarisi

Karbon, üçlü bağ kurmadan önce kendi orbitallerini yeniden düzenler — buna **sp hibritleşmesi** denir.

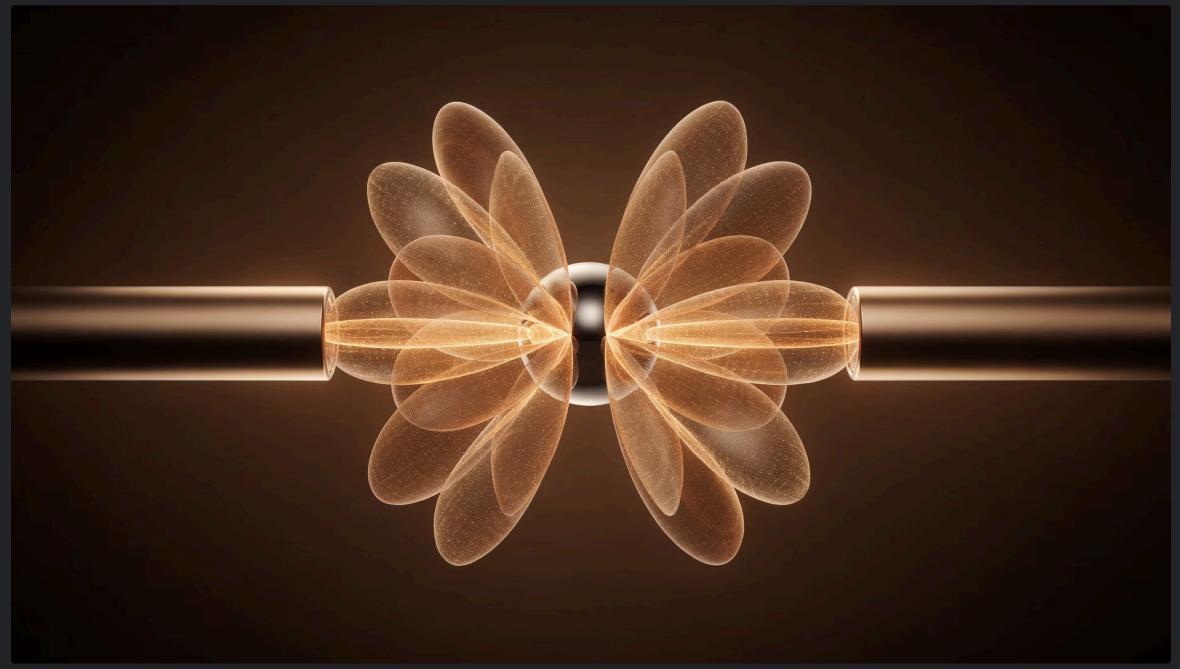

01

Orbital Karışımı

1 s orbitali + 1 p orbitali karışarak 2 adet sp hibrit orbitali oluşturulur

02

Lineer Konum

Bu iki orbital, birbirini iterek 180 derecelik açıyla — dümdüz lineer — konumlanır

03

Kalan p Orbitalleri

Geri kalan 2 p orbitali hibritleşmeye katılmadan, bu eksenin dik iki yönünde konumlandırılır

Sigma ve Pi Bağları: Üçlü Bağın Anatomisi

Alkinlerdeki üçlü bağ, aslında üç ayrı bağdan oluşturulmuş bir pakettir.

Sigma (σ) Bağı

İki karbon hibrit orbitalleri uç uca örtüşür — el sıkışır gibi sıkı, doğrudan bağ

Pi (π) Bağları

Dik duran p orbitalleri yan yana gelir — omuzlar birbirine değiyormuş gibi daha gevşek örtüşme

Bağ Sayısı

Alkinlerde 1 sigma + 2 pi bağı bulunur; pi bağları kırılmaya çok daha yatkındır

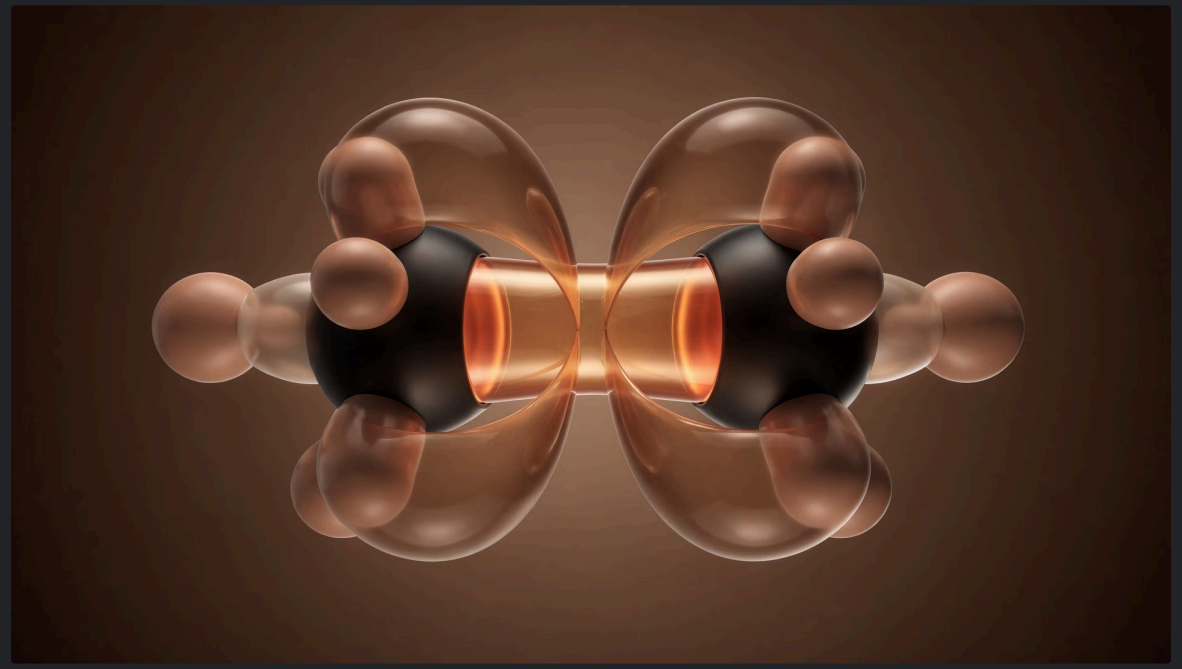

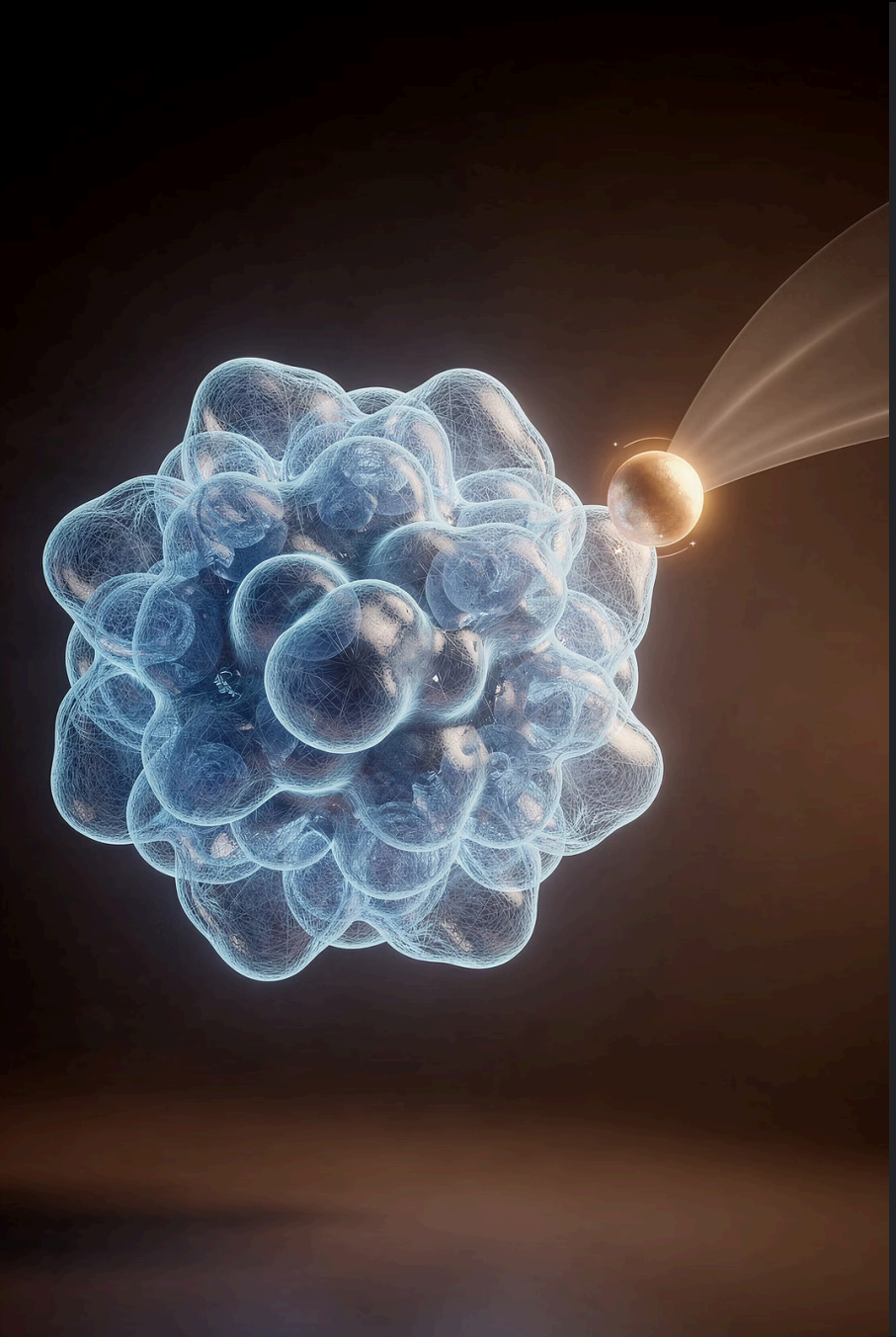

Pi Elektronları: Cazip Bir Hedef

Pi bağlarındaki yoğun elektron bulutu, elektron arayan maddeler için adeta bir davetiyedir.

Elektrofil

Elektron arayan maddelere **elektrofil** denir

Yavaş Tepkime

Alkinler elektrofillere karşı neden alkenlere (çift bağlılara) göre daha yavaş tepkime verir?

Vinil Katyonu

Tepkime sırasında oluşan ara ürün olan **vinil katyonu** çok kararsızdır — bu kararsızlık, bir emniyet freni gibi işler

> 🤔 **Neden düşünelim?** Bu fren mekanizması olmasaydı, vücudumuzdaki moleküller ne kadar güvende olurdu?

HX Katılması: Hidrojen Halojenürlerin Alkine Eklenmesi

HCl veya HBr gibi bir molekül alkine yaklaştığında tepkime iki adımda gerçekleşir.

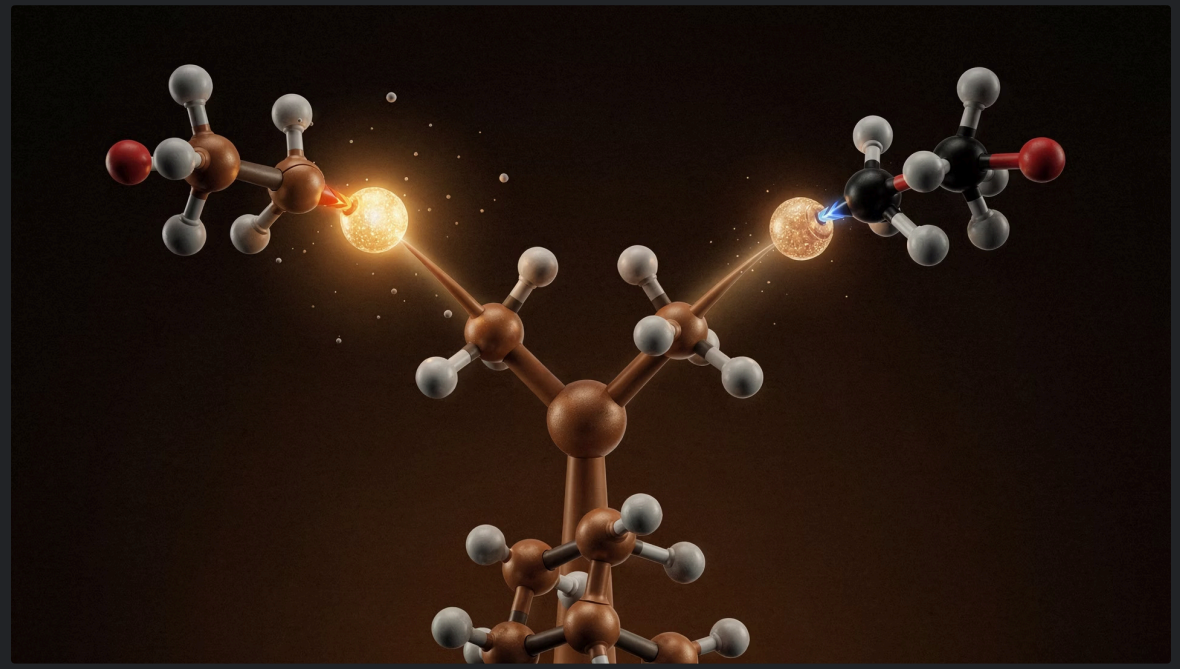

01

Proton Yakalanması

Önce H^+ (proton), alkinin pi elektronlarına yakalanır ve bir karbona bağlanır

02

Halojenür Bağlanması

Ardından halojenür iyonu (Cl^- veya Br^-) diğer karbona bağlanır

03

Yol Ayrımı

Peki H^+ hangi karbona gidecek? Alkin asimetrikse bu bir "yol ayrımı"dır

Markovnikov Kuralı: Zengine Daha Çok Verilir

Asimetrik bir alkinde HX katılırken H atomu nereye bağlanacağı, **Markovnikov Kuralı** ile belirlenir.

H Atomu

H atomu, halihazırda daha fazla H taşıyan karbona bağlanır

X İyonu

X iyonu ise daha çok karbon grubuna komşu olan karbona gider

Neden?

O karbonda oluşacak pozitif yük (karbokatyon), komşularıyla paylaşılarak daha kararlı hale getirilir — tıpkı ağır bir yükü dostlarıyla birlikte taşımak gibi

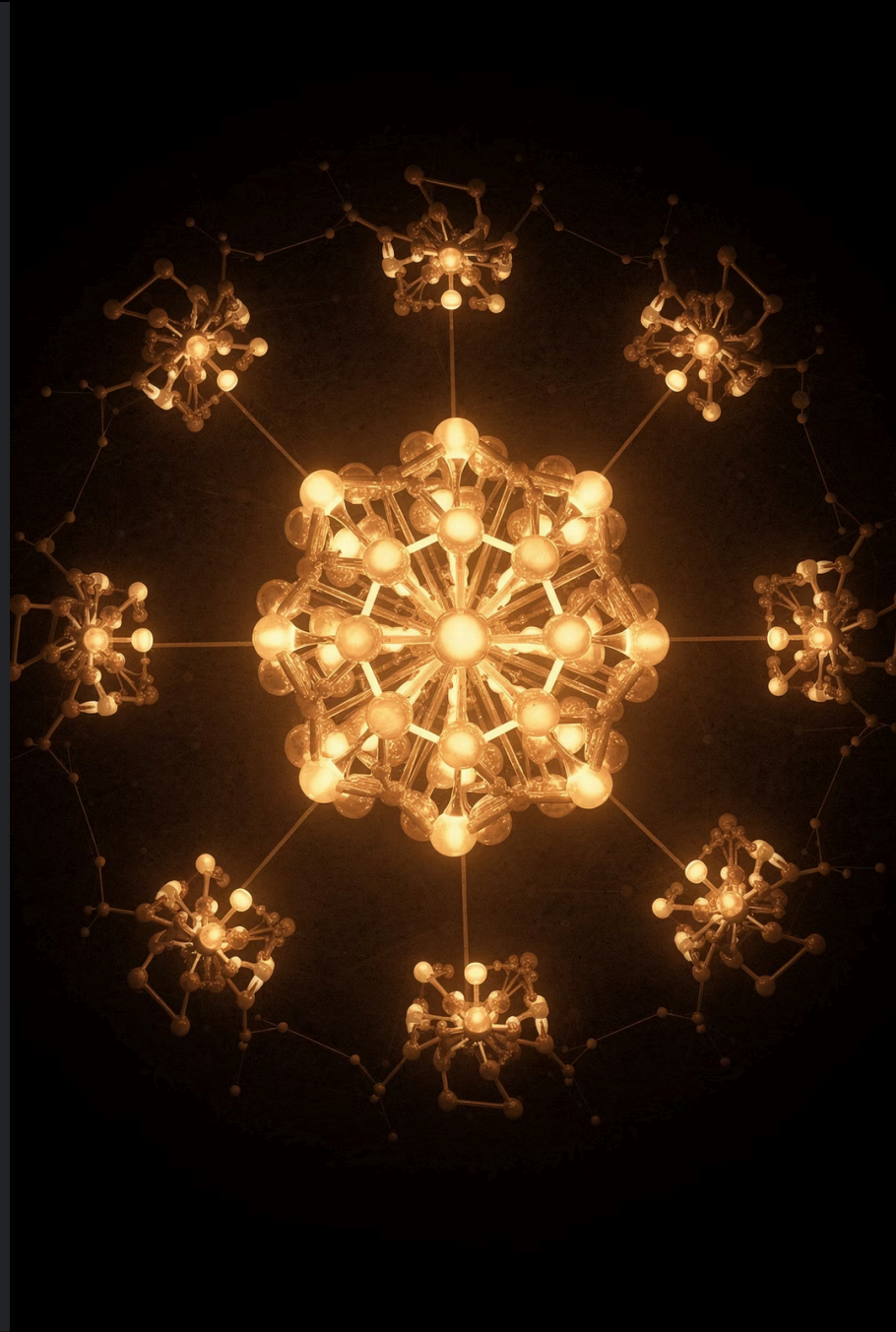

Anti-Markovnikov: Kuralın İstisnası

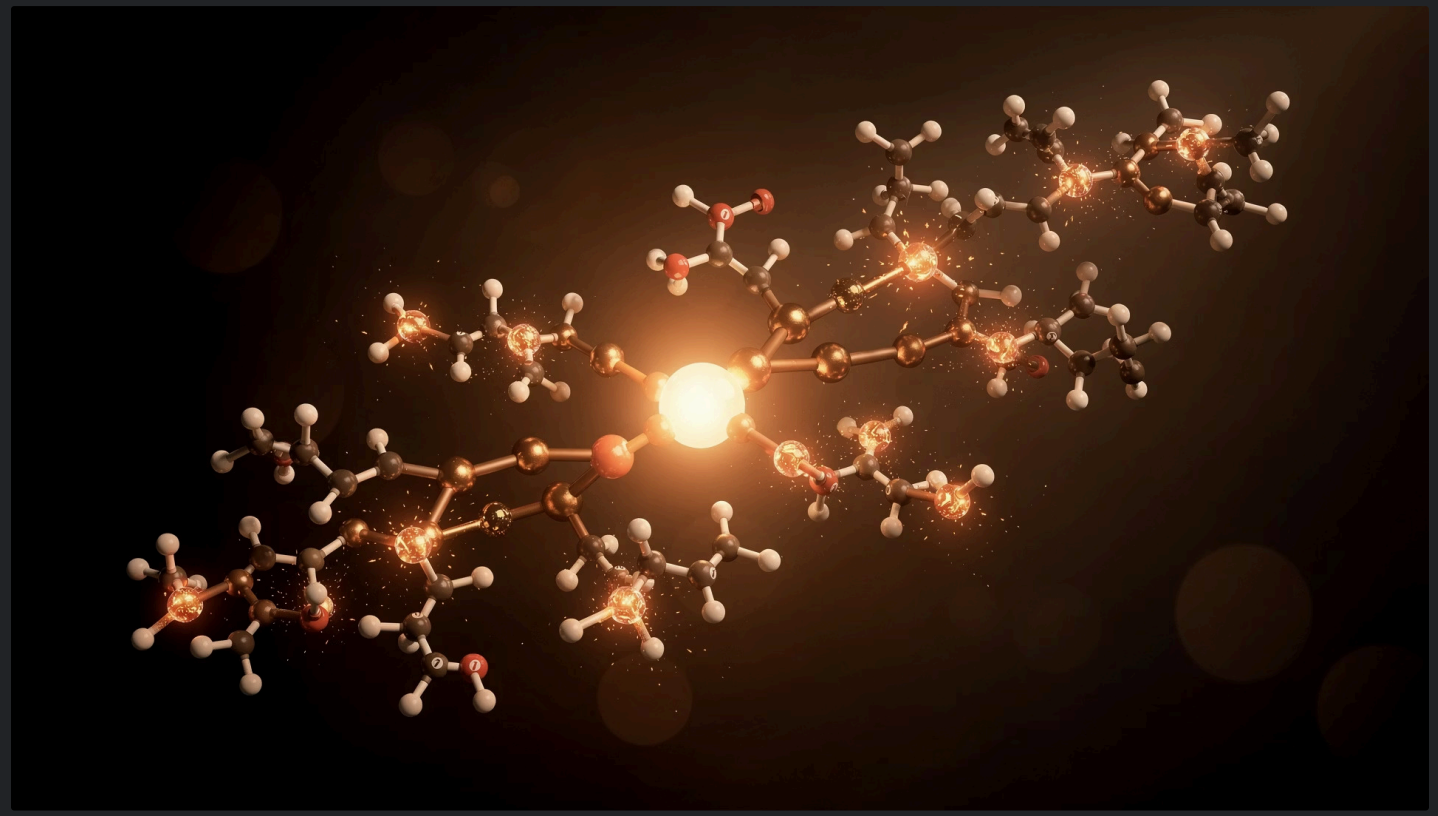

Ortama peroksit (ROOR) gibi radikal oluşturucu maddeler eklenirse tepkime farklı bir mekanizmadan yürür.

Radikalik Mekanizma

İyonik mekanizma yerine **radikalik mekanizma** devreye girer

Ters Sonuç

Sonuç, Markovnikov kuralının tam tersidir: X atomu daha çok H taşıyan karbona bağlanır

Değişen Ama Kurallı

Dış şartlar değişince maddenin davranış kalıbının da değiştiğini — ama yine belirli bir kurala uyarak değiştiğini — gösterir

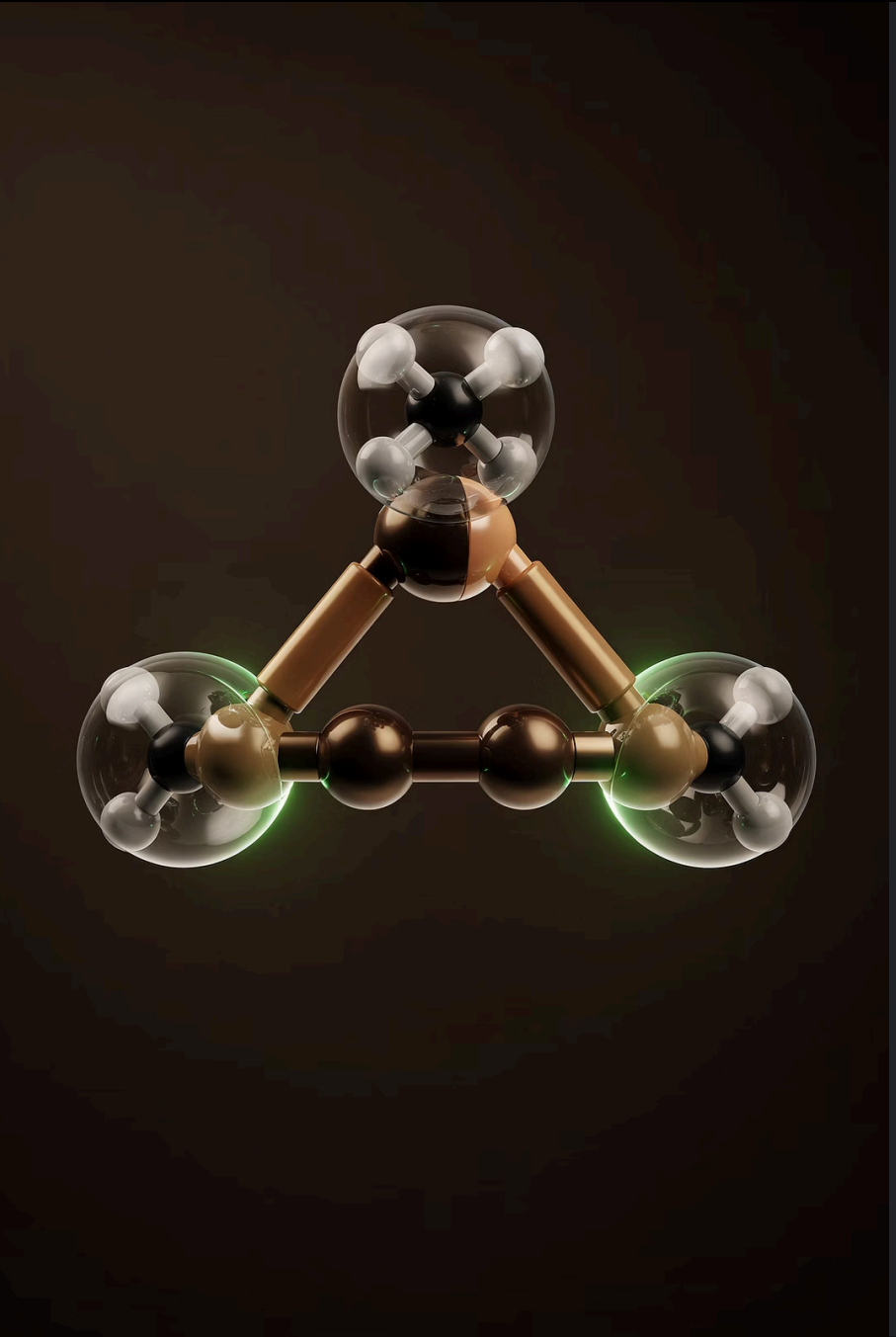

Halojenlerin Katılması: Köprülü Yapı ve Anti Katılma

Cl_2 veya Br_2 alkine katıldığında geometri belirleyici rol oynar.

1

Köprülü Halonyum İyonu

Halojen molekülü önce üçlü bağla etkileşip **köprülü halonyum iyonu** adlı üçgen yapı oluşturur

2

Yüz Kapanır

Bu köprü, molekülün bir yüzünü kapatır

3

Arka Kapı Girişi

Negatif halojenür iyonu, kapalı yüzden giremez; mecburen zıt taraftan — **arka kapıdan** — girer

4

Trans Konumu

Sonuç: İki halojen atomu molekülün karşı taraflarına (trans konumuna) yerleştirilir

Suyun Katılması: Hidratasyon Tepkimesi

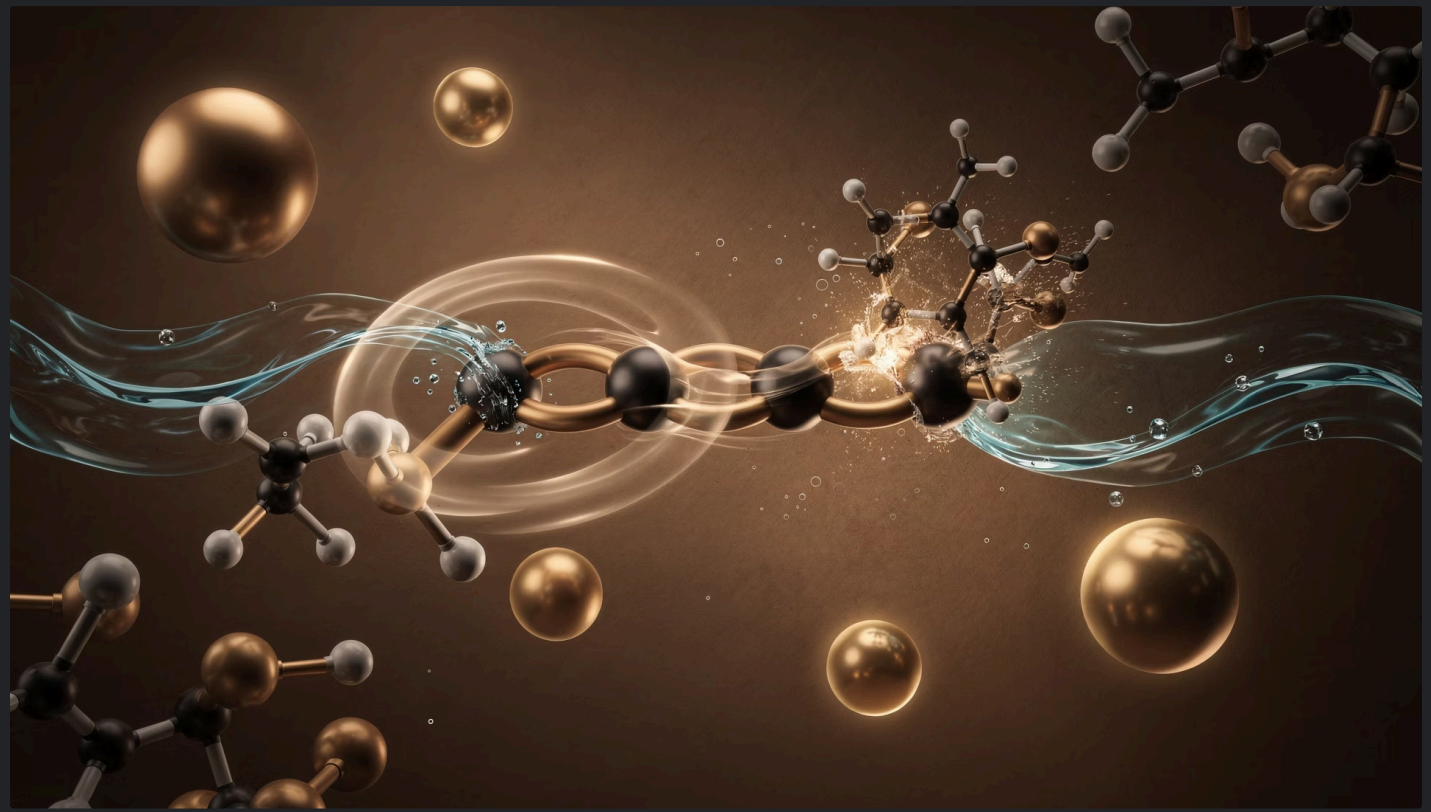

Su molekülünün alkine eklenmesi için bir katalizöre ihtiyaç duyulur; genellikle $HgSO_4$ ve H_2SO_4 bu görevi üstlenir.

01

Markovnikov Uygulaması

OH grubu, daha çok karbon grubuna komşu karbona; H ise diğerine bağlanır

02

Enol Oluşumu

Ortaya çıkan ilk ürün **Enol** (Vinil Alkol) yapısıdır

03

Dönüşüm Başlar

Ancak enol kararlı değildir — hemen bir dönüşüm başlar

Keto-Enol Totomerleşmesi: Molekülün Kılık Değiştirmesi

Enol, oluştuğu andan itibaren daha kararlı bir forma doğru akar.

H Atomu Göçü

Oksijen üzerindeki H atomu komşu karbona göç eder

Bağ Dönüşümü

Eş zamanlı olarak C=C bağı kırılır, C=O bağı oluşturulur

Kararlı Form

Ortaya çıkan **keton** (veya aldehit) formu çok daha kararlıdır

Neden? C=O bağı, C=C bağından çok daha güçlüdür — su nasıl yüksekten aşağıya akarsa, sistem de yüksek enerjiden düşük enerjiye akar.

DNA ve Keto-Enol Dengesi: Yaşamın Kararlılığı

DNA'nın bazları (Adenin, Guanin, Sitozin, Timin) normalde **keto** formunda tutulur.

Doğru Eşleşme

Keto formu, doğru hidrojen bağı düzenini sağlar: A-T ve G-C eşleşmeleri hatasız işler

Mutasyon Riski

Bir baz nadiren enol formuna dönüşürse, yanlış eşleşme gerçekleşir — bu bir **mutasyon**dur

Kaos Senaryosu

Keto formu yeterince kararlı olmasa, DNA sürekli kılık değiştirirdi ve genetik bilgi kaosa sürüklenirdi

DNA Dengesindeki Hassas Ayar

Keto ve Enol formları arasındaki enerji farkı, yaşamın sürdürülebilirliği için kritik bir noktada tutulmaktadır.

Fark Çok Küçük Olsaydı

Bazlar sürekli form değiştirirdi → DNA kararlı bir yapı kuramazdı → "Hata felaketi" yaşanırdı

Fark Çok Büyük Olsaydı

Hiçbir esneklik olmazdı, biyolojik çeşitlilik de sekteye uğrardı

Mükemmel Ayar

Bu denge, yaşamın varlığı için tam olması gerektiği yerde ayarlanmıştır

Endüstriyel Dönüşüm: PVC'nin Yolculuğu

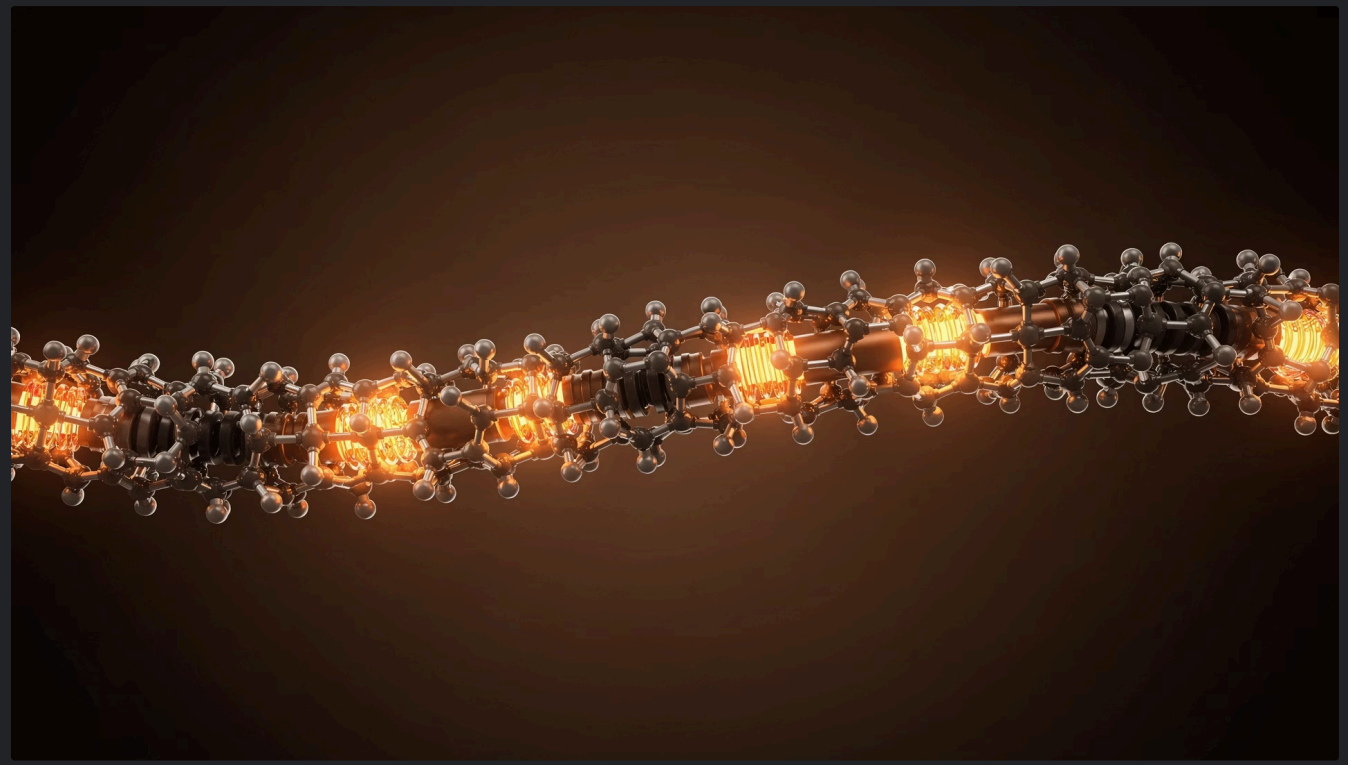

Asetilen ve HCl, ayrı ayrı zararlı maddelerdir — ama kontrollü bir tepkimeyle başka bir şeye dönüştürülürler.

Zararlı hammaddelerden güvenli ve dayanıklı bir malzeme inşa edilmesi, maddenin içindeki potansiyelin ortaya çıkarılmasıdır.

01

Vinil Klorür Monomeri

Asetilen + HCl → **Vinil Klorür Monomeri (VCM)**: Üçlü bağ açılır, HCl eklenir, ikili bağ oluşur

02

Polimerleşme

VCM molekülleri uç uca eklenerek (radikalik polimerleşme) devasa zincirler oluşturur

03

PVC Ürünleri

Ortaya çıkan **PVC**: Su boruları, kan torbaları, kablo yalıtımı, kredi kartları

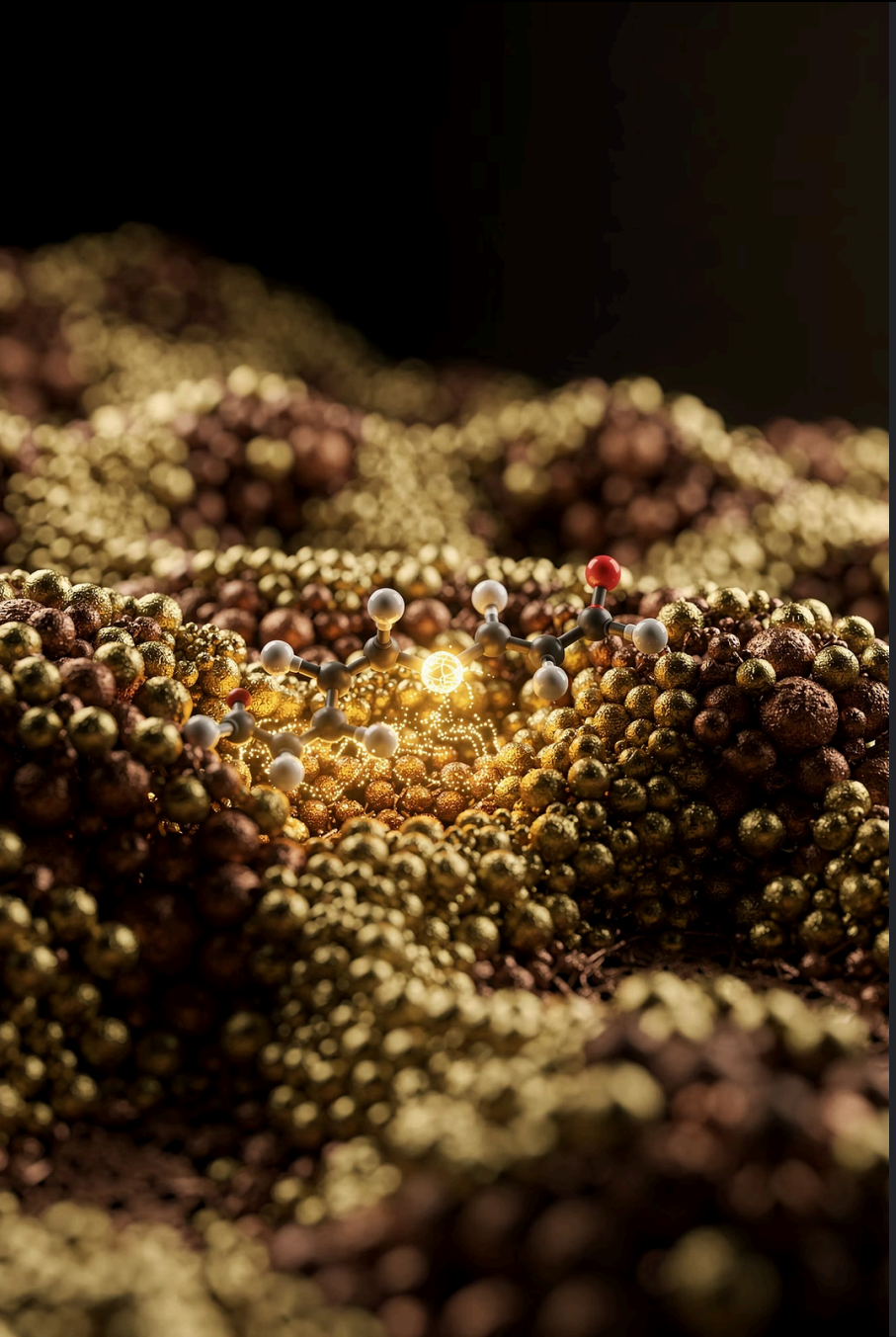

Katalizörün Dönüşümü: Cıvadan Altına

Tarihsel olarak VCM üretiminde cıva klorür ($HgCl_2$) katalizörü kullanılmıştır.

Cıvanın Tehlikesi

Cıva, çevre ve insan sağlığı için ciddi bir tehdittir

Altın Katalizör

Araştırmalar, nano boyutta işlenmiş **altın (Au)** bazlı katalizörlerin bu işi çok daha temiz, düşük sıcaklıkta ve verimli yaptığını ortaya koymuştur

Nano Ölçekte Devrim

Yüzyıllarca "tepkimeye girmeyen soy metal" olarak bilinen altın, nano ölçekte alkinlerin pi bağlarını aktive eden bir görevli olarak çalıştırılır

Oksi-Asetilen Alevi: Yoğun Enerji, Yoğun Isı

Asetilen oksijenle yakıldığında, bilinen en sıcak gaz alevlerinden biri oluşturulur: yaklaşık 3000–3500 °C.

İç Koni

En yüksek sıcaklık, göz kamaştırıcı beyaz renk

Dış Zarf

Mavimsi renk

Enerji Dönüşümü

C≡C bağlarında depolanmış kimyasal enerji ısı ve ışığa dönüştürülür; çeliği bile yumuşatacak güce ulaşılır

Doğanın Kimya Laboratuvarları: Deniz Canlıları

Bazı deniz algleri ve süngerler, savunma amacıyla halojenli organik bileşikler üretirler.

Halojen Sentezi

Deniz suyundaki klorür ve bromür iyonlarını alıp kendi sentezledikleri alkin iskeletlerine eklerler

Vanadyum Bromoperoksidaz

Bu işlemi yapan enzimler, laboratuvarda çok zor gerçekleştirilen tepkimeleri suyun içinde ve oda sıcaklığında yürütür

Asetilen Hidrataz

Pelobacter acetylenicus bakterisi bu enzimiyle asetileni besin olarak kullanır; merkezinde biyolojik sistemlerde son derece nadir rastlanan **Tungsten (W)** atomu bulunur

Atomların İtaatkârlığı: Kuralların Arkasındaki Anlam

Markovnikov kuralı, Keto-Enol dengesi, Anti katılma geometrisi — bunların hepsi atomların "karar verdiği" şeyler değildir.

İrade Yok

Karbon atomu, bir hidrojen atomunu "seçerken" kendi iradesini kullanmaz

En Düşük Enerji Yolu

Atomlar, kendileri için belirlenmiş en düşük enerjili yolu izlerler — tıpkı nehrin yerçekimiyle vadileri takip etmesi gibi

Seçicilik (Regioselectivity)

"Seçicilik" dediğimiz şey, atomun önceden çizilmiş enerji patikasını izlemesinden ibarettir

> 🤔 **Neden düşünelim?** Matematik bilmeyen, gözü kulağı olmayan bu atomlar, Markovnikov kuralına sanki bir emir almışçasına nasıl uyuyor?

Emniyet Sistemleri: Reaktivitenin Önündeki Engeller

Alkinlerin, yüksek enerjilerine rağmen, alkenlere kıyasla daha yavaş tepkime vermesi ilk bakışta bir eksiklik gibi görünebilir.

Güvenlik Bariyeri

Oysa bu yavaşlık, biyolojik sistemlerde ani ve kontrolsüz tepkimeleri önleyen bir güvenlik bariyeridir

Aktivasyon Enerjisi

Aktivasyon enerjisi engelleri olmasaydı, vücudumuzdaki moleküller kontrolsüz tepkimeye girerek bozunabilirdi

Koruma Sistemi

Reaktivitenin önündeki her engel, aynı zamanda yaşamın güvenliği için kurulmuş bir koruma sistemidir

Dersin Özeti: Alkinlerin Dünyasında Ölçü ve Nizam

Alkinlere katılma tepkimelerinde incelediğimiz her mekanizma, birbirine bağlı bir bütünün parçalarıdır.

sp Hibritleşmesi

Lineer geometri → pi bağlarının reaktivitesi

Markovnikov Kuralı

Karbokatyon kararlılığı → enerji ekonomisi

Keto-Enol Dengesi

DNA kararlılığı → genetik bilginin korunması

PVC ve Deniz Enzimleri

Aynı alkin kimyası, farklı ölçeklerde işler

> Atomlar kendilerine yüklenen görevleri yerine getiren kusursuz işçilerdir; ortaya çıkan eser ise yaşamın kendisidir.